

„...feledd tévedéseimet — írja le-
velében —, melyek nagyrészt akkori
beteges állapotomból származtak s
nyujts módot, hogy az ügynek szol-
gálhassak. Részemről ki vagyok bé-
külve azokkal is, kik legdühöseb-
ben üldöztek, mert hiszen magam is
legkiméletlenebb üldözője óhajtanék
lenni a rópirataimban kifejtett
iránynak.“

Vajda János akkori lelki állapo-
tára vonatkozólag azonban érde-
mesnek tartok még egyet-mást meg-
jegyezni. Először is figyelembe kell
venni szüleinek tragikus halálát
(1863 szeptember 17.). Ha elfogad-
juk is a Vajdára vonatkozó irodal-
om azon megállapítását, hogy szü-
leit s különösen édesanyját nem
szerette, — lehetetlen még elgondolni
is azt, hogy ez a váratlan szeren-
csétlenség meg ne rendítette volna.
Hiszen az ő halálukkal némesak ott-
hont veszített, hanem úgy nő-, mint
fiútestvérei eltartásának gondja is
ránéhezedett az amúgy is szegény-
séggel küzdő költőre. Tudjuk, hogy
Vajda gyakran járt ki szüleihez
Válba s ilyenkor álmódózza bo-
lyongta be az általa oly szépen
megénekelt váli erdőt! Pihenni, fe-
ledni járt ide. Szülei halálával ezek-
ről a kedves enyhülésekről is le kel-
lett mondania. Az erdőimádó költő-
nek nagyon fájhatott a váli erdő-
től való elszakadás!

Szívesen ragadta meg tehát az
alkalmat, mikor valami lap ügyé-
ben Bécsbe kellett mennie. Gina,
„a feledhetetlen“, akkor már mint
nagy vagyon örököse élt Bécsben.
Házai, pompás ékszerai voltak.
Vajda találkozott vele, meglátogatta
és e találkozás emlékére írta „A kár-
hozat helyén“ című megrázó költe-
ményét. Gina ekkor már tartóztatta
a költőt. Vajjon nem ezen körülmé-
nyre vonatkoznak-e fent idézett
levelének következő sorai: „Ha már
csak kenyér kellene, maradnék itt,
kapnék kalácsot is. De érzületem
napról-napra jobban föllázad hely-
zetem ellen. És ezt nem bírván el-
palástolni, itt legkevésbé boldogu-
lok.“ Ugyanezen levelében arra kéri
Jókai Mórt, hogy alkalmazza lap-
jánál bécsi levelezőnek s mint ilyen
egyelőre megelégednék 62 forint
fizetéssel!

„Példát ritkító akaratereire és
mely erkölcsi érzékre mutat — írja
Kerekes György Vajda, életrajzá-

ban —, hogy Vajda nemcsak nőül
nem vette e nőt, hanem még szere-
tőjének sem akarta. Pedig szerette,
csakhogy nem ezt a Ginát, hanem
azt a régít. Nem a szerencsését, ha-
nem a szegényt és tisztát.“ Hogy ez
a győzelem mennyi szenvedésébe
került, azt nagyon jól tudják azok,
akik néha Vajda János költemé-
nyeit is olvasgatják!

Vajda János vezekelt! Pedig a
legtöbbször nem szolgált rá a ve-
zeklésre. Boldogtalan volt egész éle-
tében, a „boldog gyermekkor“ ked-
ves napjaitól kezdve a „hosszú éj-
jel“ azon percéig, amelyben örök
álmorra esukódtak le fáradt szemei.
(Vál.) Németh László.

Erdélyi irodalom. Három író t
mutatok be ezúttal az olvasónak. Mind
a három tősgyökeres erdélyi, kettő-
nek közülök a szava is székely. Az
első: *Gyallay Domokos*, kiről folyó-
iratunkban már gyakorta esett szó,
egyike a legmunkásabb erdélyi írók-
nak. Röviden úgy lehetne jellemezni
emberi és írói egyéniségét, hogy az
erdélyi nép *tanítója*. Ő szerkeszti a
a Magyar Nép c. politikai, gazdasági
és szépirodalmi képes hetilapot s
ennek könyvtárát. Lapja telve van
hasznos tudnivalóval; emellett szó-
rakoztat is. Könyvtárának egyes szá-
mai: *A földmérés kis könyve*; a
György Lajostól kitűnően összeállít-
ott *Históriás könyveske*, mely leg-
jobb elbeszélőink egy-egy remekével
ismerteti meg a népet; a *Szaváló
könyv*. *A betyár kendője* stb. már
címmel utalnak rendeltetésökre.
Gyallay vitte be a népmultságokba
az irodalmat, mi több: a szórakozá-
sok, összejövetelek főprogrampon-
tjává tette azt. (Kolozsvárt időzésem-
kor hallottam, hogy a nép állandóan
új „szaváló“-könyvekért és műkedve-
lői előadásokra alkalmas színdara-
bokért *ostromolja* a szerkesztőséget.)
E tény jelentőségét csak az méltat-
hatja igazán, aki számbaveszi, hogy
Erdélyben a nevelés pusztuló isko-
láinkból mindinkább a családba
kényszerül: a gyermek családi kör-
ben szívja magába nagy magyar köl-
tők szellemét s amit azelőtt az isko-
lában tanulnia *kellett*, itt önkén-
ten tanulja meg.

Gyallayban e veleszületett peda-
gógiai hajlam oly erős, hogy az író
sem hagyja cserben. Novelláinak
legújabb kis kötetében, mely az Er-

déli Könyvbarátok Társaságának Irodalmi Vállalatában jelent meg. „Rég volt, igaz volt...” címmel s erdélyi történeteket tartalmaz, gyakran kiütözik. Az író, azonkívül, hogy érdekesebbnél érdekesebb meséket és eseteket mond el, egyúttal fajaért hevülő székelly s kissé moralista is. A jó győzelme, a magyar virtus és lovagiasság ragyogó példái, a szülői, különösen az anyaszeretet tisztasága (Folt a családfán), a székelly ötletesség és életrevalóság dícsérete (Szón fordul meg a dolog.) stb. megannyi evező, mely leleményét hajtja és kormányozza. Ha hozzávesszük, hogy kitűnő érzelme van meséinek szerkesztése iránt, akkor úgy látjuk, hogy világnézetének nemes erkölcsiségén túl művészi szempontból is nevelő s egyike e tekintetben a legjobb, de kevésbé méltányolt ifjúsági íróinknak. (Ma, mikor a Székelyföld oly nehezen közelíthető meg, különösen fontos érdek lenne, hogy ifjúságunk e kötetből a Székely népet megismerje és megszeresse.) Meséinek érdekességét gazdag leleményén kívül éppen erős konstruáló képessége fokozza. Azon ritka írók közé tartozik, kik — legalább az ilyen kisebb terjedelmű elbeszélésekben — sohasem egyenetlenek. Novelláiban mértani pontosságú az arány, melyet a legkisebb részletben sem zavar hézag, vagy henye jelző. Elbeszélései nyájas kis falusi lakokra emlékeztetnek, melyeken nincs külső ornamentika, de minden téglájuk szilárdan áll helyén s a kis lak belseje szeretetet és derűt sugároz. A mondottakat nemcsak e kis kötet, de írói pályájának legszebb állomása: *A föld népe* is szemlélteti. E könyv az erdélyi népeletnek szeretettel s mégis hűen megírt rajza. Kitűnő székelly figurák vonulnak fel benne, kik kedvesek, furfangosak s ha itt-ott botlanak is — Istenem, oly nehéz az élet —, botlásuk jókedvre hangol, mert derűssé teszi a szereplők gondolkodásának eredetisége és körmönfoltsága. A kötet hangjával is kiválik az erdélyi irodalom újabb termékeiből. Az élet apró dolgait, melyek mégis életbevágók, Gyallay humorral nézi s derűs, megértő és megbocsátó felfogását olvasója is magáévá teszi. Aki ismeri az udvarhelymegei székellyt, az e kötetben viszontlátja, amint különböző helyzetekben ki tudja harcolni a maga érdekét s

hol kópéságával, hol hűségével és nemességével tűnik ki. A gyönyörködtetés mellett azonban itt sem feledkezik meg az író a „jó” eszméjéről s több novellájából könnyen kihámozható az ú. n. erkölcsi tanulság. A fontos, hogy csak „kihámozható” s nem lóg ki belőle kedvettségző módon. Bizonyítja az író művészetét, kinek Erdélyben kétszeresen nehéz a helyzete, mert papnak és tanítónak is kell lennie.

Figyelmet érdemel Gyallay nyelve és előadása is. Tán az egyszerűség és világgóság szeretete okozza, hogy csak módjával használja a tájszavakat. Nem a székelly nyelvjárással jellemzi alakjait, hanem a székelly *gondolkodással*. S nyelve mégis ízes, zamatos székelly nyelv. Zamatos és eleven az előadása is; nem tűr kitérőket, hosszadalmas leírásokat s meséjével együtt feltartóztatlanul siet célja felé.

*

Ha Gyallay írásaira az életfelfogásnak és művészi látásnak bizonyos hagyománytisztelő vonásai jellemzők: fiatalabb székelly társa: *Tamási Áron: Lélekindulás* c. kötetében témákban és modorban új csapásokra tör. Ajánlásában könyvét „mint gyarló testét s vérét s jóhú lelkét a világban elbolygott szomorú gyermek felajánlja s visszaadja Erdélynek: székellyeknek, magyaroknak, románoknak, zsidóknak, szászoknak, apának, anyának, szerető párnak; békeségnek, hitnek, jóra menendő erőnek; füveknek, vizeknek, virágoknak, ágaknak s rajtok madaraknak: s aki mindezeket a pusztulástól megójjja és virágoztassa: a Génuszoknak, ki az Isten”. Az „elbolygott” ifjú jelenleg Amerikában él, onnan kéri részletes bírálatunkat, bízva abban, „hogy a szép művelésében kitaró lelke erejével és szerény tehetségével valami cepp új értéket adott a magyar irodalomnak.” Az olvasó, kit a fiatal szerző ajánlása elriaszt s olvasatlan teszi le könyvét, sok igaz költői szépség élvezését mulasztja el. Tamási nevével a „Tizenegy fiatal erdélyi író” kötetében találkoztam utószor, s a Napkelet 1924 jan. számában azt alapítottam meg róla, hogy „novelláiban kétségtelen tehetség nyilatkozik, de leleményében és eszközeiben oly eredetieskedő még, hogy írásainak élvezéséhez igazán elfogult jóindulat kell”. E kritikát két gyengébb novel-

lájáról írtam, melyek közül egyet a szerző mostani kötetéből ki is hagyott, a másikat meg talán évv bírálatom hatása alatt alakította át. Amilyen jogos volt e bírálata a két novellára vonatkoztatva, oly elismeréssel kell kiemelnem a *Lélekindulás* c. kötet értékeit.

Tamási könyvében a csíkmegyei székellyel ismerkedik meg az olvasó. Az udvarhelyi és csíki székely jelleg közötti különbséget Gyallay és Tamási elbeszéléseinek tárgya, eltérő hangja és levegője is feltüntet. Tamási világa komorabb, napsugár ide csak elvétve jár. Alakjai az árnyban megnyúlnak, gesztusaik széleset lendülnek s érzések gyakran viharra nő. „Nemes és nemzeti Falusi Márton uram olyan székely volt, kinek a szavára eléjött a zivatar.“ (Föld embere.) „Úgy ült, mintha a világ elcsöppése reá volna bízva.“ (Szász Tamás, a pogány.) Etédi Kűs Ambrus „olyan állást vett, mintha két világgal is fölvenné a harcot“. (Zeng a magosság) stb. E hatalmas, erős emberekből és féktelen érzésekből nagy birkózások kelnek, hol egymással, hol a sorssal. Innen Tamási novelláiban a sok túlfűtött helyzet, melyben a társalgás a vihar előtti csend szaggatott dörgésére és villámlására emlékeztet. Izzó; robbanó jelekkel váltakoznak, hol a szavak mint malomkövek lendülnek s a hőscselekvése: halál. A csíki hegyekbe bizony vékony éren szállította iskola és közigazgatás a maga erkölcsi törvényeit és tanulságait s ezért a legőszibben a gondolkodás és érzés vad természetessége fejlett ki, mely ősi ösztöneire vagy a képzelet nyomására bízva élete és cselekvése irányítását. Ezért van, hogy ha Tamási emberei összeütközésbe kerülnek is a földi igazságszolgáltatással, nem ütköznek össze saját lelkiismeretükkel. Van egy hőse (Ki vagy, hé?), ki alól, míg harctéren jár, kihúzzák a földet. Estére ér haza s koldus családját kenyér nélkül találja. Nagy elhatározás kél benne: volt birtokáról haza hoz egypár kévét. Apa, tehát jussa van hozzá. A pásztorral, ki a földeket őrzi, megverekszik, vér is foly, de istenem, mi ez ahhoz képest, hogy estére otthon új kenyeret ehetnek. Tamási emberei általában inkább a szívökre hallgatnak, mint a törvénykönyvre; mint egyik

hőse mondja: „tudományukat kebelükben hozzák magukkal a világra“.

Különösen három dolog foglalkoztatja őket erősebben: a föld, az Ég és a szerelem. Aki huzamosabb ideig járt székelyföldön, tudja, mit jelent a székelynek a Föld. Hozzáképest a mi parasztunk nem földszerető; inkább földéhes. A székely babusgatja, dédelgeti földjét s imádatát növeli, hogy az időjárás oly szeszélye fenyegeti állandóan, melyről nekünk itt fogalmunk sincs. Figyeli a természetet, tanulmányozza és szereti. A föld és természet mellett, melyek közül az első játékos erejét emészti fel (munka idején pihennek a csete-paték), a második parányiságára figyelmezteti, ott áll a templom, mint erkölcesinek szelíd őre. Felkiáltójel a faluban: szeressétek egymást! Tamási embereinek a vallás ezenkívül művészetet, irodalmat, szórakozást is jelent, azt a valamit, ami az élet prózájának költőiséget ad. Születés, ünnepi harangszó, halotti tor: e három stáció közt „bolyg“ az ember a „földi téreken“. Egy van még — áldás e bús világban: — az asszony. Érdemes érte élni és halni. Tamási székelye bizony mind a kettőt könnyen megcselekszi. Amilyen egészséges emberei általában — mert nem mind azok —, oly egészséges erotikája is. Friss, mondhatnám paraszti erotika ez, melyet nem finomított „kultura“. Tán magától értetődő dolog is oly faj rajzánál, melynél a szerelem gyönyöre nem kevésbé természetes, mint az evés élvezete.

Sajnálom, hogy nem foglalkozhatom egyenként Tamási hőseivel s terünk azt sem engedni meg, hogy a fiatal író kívánságához képest részletekbe ható elemzést adjak meséről, rámutatva helyenként művészi vagy művészietlen voltokra. A tizenhét novella, melyet e kötetben összegyűjtött, oly gazdag anyagot ad az elmélkedésre, hogy ez csak tanulmány keretében férne el. Benyomásaim lényegesebb részét a következő megjegyzésekbe foglalhatom.

Tamási nagy tehetségű író, de nehézkes elbeszélő. Vannak elbeszélései (Tűzet vegyenek, Úgy becslem, meghala, Lélekindulás, A halál vigiliája, Zeng a magosság, Legénké királya), melyek invenciója, fölépítése és jellemrajza mesteri. Vannak viszont olyanok (Ecet, Ébredj, itt a madár), melyekben elmélkedései és

szimbólumai fászesztók, meséi érdekeltenek. Az író agya képekben dúskál s némelyik elbeszélése azt a benyomást teszi, mintha képzelete gazdag kincstárából tárlatot akarna rendezni (Halál vigiliája). Ez elbeszélésnek első lapjain pl. minden mondat kép s az olvasó figyelmét nem a mese, hanem a nyelv köti le. Azt pl. hogy Pandi Zsiga már öt éve meghalt, az író így fejezi ki: „Pandi Zsigának már öt esztendeje marandandó hajlékot építettek: olyat, miről csak a kereszt marad a világba“. Vagy: a novella egyik szereplője, Pakot Sára haldoklik. Mostohafia fejét lehajtva ül a szobában. A haldoklóval felesége foglalkozik. A fiú egyszere azt kérdezi: *Itt van-e még?* (már mint Pakot Sára, lelkesül). Mindez gyönyörű székely beszéd. Ilyesmit a könyvnek csaknem minden lapjáról sokat idézhetnénk. Bizonyítja, hogy az író költő, ki alakjainak nemcsak gondolatait, hanem gondolkodásának belső formáját is tükrözi. De a gazdagság sem jó, ha mérhetetlen, mert nem *áttekinthető*: nem látjuk a fától az erdőt. A székely képes beszéd annyi kinese van itt összehalmozva (szerző valóságos virágtömböket rak olvasója elé), hogy a metaforák gyűjteménye már-már öncélnak látszik. A képekkel túlszűfolt beszéd nemcsak a mesétől téríti el az olvasó figyelmét, de az a hátránya is megvan, hogy maguk a képek nem kapnak distanciát, nem férnek egymástól, röviden: nincs levegőjük. Tamásinak ez a mértéktelensége gazdag költői tehetségre vall s így e szempontból erény; művészi szempontból azonban fogyatkozás, mert a megrakott szekér lassan jár s az olvasó nemcsak nézdelődni akar, hanem a cél felé is törekszik.

Költői erő bizonyossága Tamási elbeszéléseiben egy-egy élére állított drámai helyzet rajza is. *Lélekindulás* c. kis remeke, a *Tűzet veayenek* stb., bővelkednek ilyenekben. Az író meg tudja hatni, de meg is tudja rendíteni olvasóját. Alakjainak beszéde ilyenkor tömör, villámszerű, egy-egy rövid mondatral a gondolatok és viharzó érzések egész sorozatát érezteti. Lélekeknek és stílusnak hatalmas energiájára vallanak az ily részletek, melyeket az ember a szó eredeti értelmében szeretne a novel-lákból *kiemelni* s az olvasó elé vinni, hogy gyönyörködjék bennök. Úgyde

vaskapcsok tartják őket fogva a novellák alapjához; nem mozdíthatók. Elbeszélések pedig annyit jelentene, mint Tamási nyelvét átfordítani a magaméra s ezzel ellaposítani.

S ha már a nyelvénél tartunk, be kell vallanom azt az aggodalmamat, hogy Tamási elbeszéléseinek népszerűségét valószínűleg nyelve fogja nálunk korlátozni. Gyönyörű nyelv a székely nyelv, de mit ér, ha csak kevésbé értjük? Tamási a magvas közmondások, az eredeti szólások és anyatejűességgű szavak egész záporát hullatja, de lesznek-e sokan, akiknek füle a székely szó zengésés és értelmét sejdíti? Van-e gyermekünk, kinek pl. „A legénkék kirája“ című bájos mesét, mely primitív hangjával, tündéri képzeletével s tüde nyelvvel oly megragadó, lelkébe csepentsük? Vannak nagy költőink, kiknek híre határainkon, a magyar nyelv elszigeteltsége miatt megszakad. Lehet-e reménye a népszerűsége annak, aki saját nyelvünkön *belül* is izolálja magát? Ha lehet, ez annyit jelent, hogy az író nagy költővé válik s nyelvét irodalmi nyelvünk magába szívja. Hogy ez meg micsoda gazdagodást jelentene, arról csak annak van sejtelme, aki a székely nyelv festőiségét és árnyaló képességét ismeri. A Tamási Áronoknak mindenesetre joggal lehet oda kiáltani a biztató szót: *előre!* A fontos, hogy ne álljanak meg szülőfalujokban, hanem szélesebb érdekkörű témákkal is szóljanak az egyetemes magyarsághoz.

Megszólalnak a kövek, e címmel Makkay Sándor foglalta kötetbe tizenegy elbeszélését. Csak tavaly jelent meg a szerzőnek „Élet fejedelme“ c. elbeszélés kötet (Napkelet 1924. IX.) s „Az Eszter padja“ c. kis regénye. Ha hozzávesszük, hogy egy nagyobb történeti regénye sajtó alatt van s e szépirodalmi munkássága tulajdonképen csak töredéke széleskörű tudományos, teológiai, társadalmi stb. működésének, úgy Makkayt Erdély legtermékenyebb írójának kell tartanunk.

Megszólalnak a kövek c. köteté egy elbeszéléstől kapta címét. A földesúr tönkrement s ezzel a falu népe, mely cselédsorban élt a földesúrnál, foglalkozás nélkül maradt s elki-vándorolt a faluból. A kis eklézsia a halál partjára jutott, mert hiszen

a eselédekből s azok gyermekeiből állt. Végül nem maradt más, mint a tiszteletes úr és hat parasztember. A pap — mit tegyen egyebet? — elhatározta, hogy ott hagyja az ekléziát; földjét maga sem tudja megmivelní: miből éljen? A kurátor azonban paraszti ésszel kigondolta, hogy hat ember tiszteletes urat nem tarthat ugyan, de papot igen. Ha egy családba állnak, a pap is megtanulja a paraszti munkát, gyermekeik özszezházasodnak, a nagy családból egy fiút mindég papnak adnak, akkor mindig lesz p... E szép gondolatot — mert beszélnek a kövek — a templom sügta a kurátornak. Csakhamar azonban jön a vihar, lerombolja a templomot, „vége az Isten házának!“, zokogják. „A tiszteletes úr elhagy, az Isten is elhagyott bennünket! Menjünk a kocsmába!“ üvöltik kétségbeesetten. A pap azonban, kihez most már Isten szólt, oda kiáltott: „Megálljatok, a templomot újra kell építeni“. S megmarad a kis ekléziában. — Az elbeszélés e hézagos kivonata alig éreztetheti az egésznek hangulatosságát, melegségét. Nemesak a kövek szólnak meg az elbeszélésben, de a szimbólum is: maradjunk helyben s építsünk! E gondolat ad mélyebb jelentőséget az igénytelennek látszó képnek, melyet Makkay tolla igen finoman rajzolt meg. Különösen szép benne a vihartól szagatott templom pusztulásának plasztikus leírása.

Kevésbé sikerült a kötet egy másik allegóriája: *Az egyéniség vára*. Ennek alapgondolatát a befejező sorok tán túlon túl világosan is hangsúlyozzák: a rombadőlt vár csak a Hit és Becsület uralma révén épülhet fel. A képnek itt az a baja, hogy a megszemélyesített fogalmak nagy száma miatt szétesik s az elvont fogalmak nem adnak érzéki képet. Az egész inkább az értelem spekulatív játéka, mint a költői képzelet friss alkotása.

A kis kötet többi darabja közül a *Gát* című igen elmés formában fejezi ki érzelmeink tiltakozását a Freudizmus ellen. *Az élet és élet egy lelki kirándulás története*, melyben az író az élet értelmét és célját keresi. E kis elbeszélés hol humorral, hol szatírával mérlegeli az önzés és hiúság útjait, általában életünk megannyi sivár módját, s

végül is a szépség, igazság és jóság életében találja fel az ember rendeltetését. Makkayt ez elbeszélésben az erkölcsi eszmények lobogó szerezete annyira ihleti, hogy az elmélkedő észrevétlenül költővé nő benne.

A mondottakból is kitűnik, hogy az író képzeletét nem kis mértékben befolyásolja erkölcsi világnézete. Úgy látom, e befolyás veszt erejéből, ha leleménye nem a körötte jelenvaló benyomásokból táplálkozik. Szempontjai tárgyiasabbak a multtal szemben: ilyenkor látása mintegy felszabadul a kategóriáktól, melyek képzeletét alakító munkája közben megkötik. (Említettem Gyallay jellemzésénél, mennyire természetes ez az erdélyi írónál. Bizonyára része van benne a valláserkölesi neveltetésen kívül Erdély mai állapotának, a magyar sorsnak, a családások zátonyán hajótört lélek vágódásának, a morál kipróbált, biztos iránytűje után stb.) Makkay művészete valóban a történelmi tárgyak feldolgozásánál van elemében. Morális felelőssége az alakokért itt megszűnik, az írónak csak művészi felelőssége marad: jól megkonstruálni a mesét s megleveníteni az alakokat. Három történelmi tárgyú elbeszélése van e kötetben: *A fejedelem rózsája*, mely Bethlen Gábor korában játszik, *Irhatsz Aletta*, mely Apáczai küzdelmeit rajzolja s az Apafi fejedelem választása körülményeit festő *Jótám meséje*. Különösen az első és az utóbbi kitűnőek. Bethlen Gábor, Széchy Mária, Apafi s a török vezér alakjai oly elevenek, hogy kedélyük hullámszását s hangjuk rezgését is érezni és hallani véljük. A jellemábrázolás e művészet mellett az előadás és nyelv virtuozitása s a mese érdekessége — pedig érdekes! — csaknem másodrangúvá törpül. Mégis nem hagyhatom említés nélkül a *Jótám* meséjének bevezető leírását. Az ősz rajza nem hangulat-keltő ékítmény benne, hanem szerves része az egésznek, mellyel egy vérkeringése van. Oly gyöngéd és finom, oly lüktető és cselekvényszerű itt a leírás beömlése a mese folyamába, hogy e leírás maga is művészkézre vall.

Kívánatos lenne, hogy Makkay érdeklődése mindinkább történelmi mul-

tunkhoz forduljon s valóra váltsa az ígéretet, melyet e két novella a valódi történeti regény megszületésére nézve tesz. De nemcsak ígéretet: gyönyörű ajándékot is adott velök a szerző elbeszélő irodalmunknak. (Mindahárom kötet a kolozsvári Minerva pesti főbizományosánál kapható: Studium, Múzeum-körút.)

Hartmann János.

Csoportkiállítások. Az Ernst Múzeum Ferenczy Károly hagyatékából egy teremnyi vázlatot, rajzot mutat be. Mély és tanulságos bepillantást nyújtanak ezek az oda-vetett, inkább emlékeztetőül rögzített, alig néhány vonalnyi benyomások, gondolatok a nagy mester lelkébe. A behatóan megfigyelt természetből művészete számára csak a leglényegesebb sajátosságokat, a legjellegzetesebb formákat emeli ki és értékesíti, miért is rajzai elevenek, vonzóak és életteltek. Különös érdekessége a sorozatnak a művész ismert alkotásaihoz (a „Hegyi beszéd“, „Az archeologia“ és a „Fekvő akt“) készült több remek tanulmány.

Glatz Oszkár gyűjteményével magas fejlettségű grafikai művészetét dokumentálja. Rajzai között ott látjuk Szana Tamás, Schulek Frigyes, Beöthy Zsolt, Eötvös Károly, Gárdonyi Géza, Falk Miksa, Rákosi Jenő, Lechner Ödön, Kovách Gyula, Ambrus Zoltán, Alexander Bernát, Kiss József arcmásait, Mikszáth Kálmán kedélytől sugárzó és Herczeg Ferenc elegáns, megnyerő portréját. Egyéb rajzai is vetekednek a legnagyobb grafikusok java alkotásaival („Chimseei tájkép“, „Pihenés“ és a múzeális értékű „Anyá gyermekével“). Olajképei, egyszerű színekkel dacára is, szembeszökően elárulják a grafikus művészt az aprólékos gondos részletezettséggel; köztük arcképei a legsikerültebbek („Lyka Károly arcképe“), noha fejlett színérzéke a tájképfestésben is teljes művészetet nyújt („A törösvári szorosban“).

Végh Gusztáv par excellence grafikus, helyesebben könyvillusztrátor, aki sokban a középkor nagy „illuminatorainak“ világos és egyszerű kifejezésbeli tökéletességéig emelkedik, mint például a kiváló

„Fioretti“ sorozat, a „Hegyi beszédhez“ készült bibliaalapok és nagy-szerű „Kánontáblái“. Derős előadású, könnyed megoldású párizsi sorozata („Két abbé“), biztos kezű és hivatott művész termékei.

Orbán Dezső a modern irány törekvéseit egyénileg képviseli művészetében. A természet nyújtotta benyomásait lefokozott, belső tűztől ragyogóvá hevített színekben, megkapó, beszédessé összefogott formákban közli lehiggadt, kiegyensúlyozott művészetben („Út Croissy felé“). Csendéleteiben a túlságosan zárt formákat a lüktető eleven színek sikeresen ellensúlyozzák.

A Nemzeti Szalon csoportkiállításán egyedül Fanta István művészete teljesen befejezett, kerek, minden iskolai egyoldalúságtól mentes. Kivált a páras, levegős, zöld uralkodó színű, nagytávlatú töludunai tájak tetszetős és hangulatos előadója („Nyárfás“ és „Vihar“). Interieurjein és csendéletein más irányú művészeti tevékenysége; az iparművészet és a belső építészeti mély nyomokat hagy, önkénytelenül is az ékítmény hangsúlyozását tekinti feladatának, s ilyenemű alkotásai nem is olyan közvetlenek és igazak, mint tájképei.

Molnár Tibor kevés színnel és előtérbe tolt formákkal igyekszik élményeinek kifejezést adni, azonban eszközei még távolról sem révbejutott művész szólásformái. Biztató tehetségének figyelemreméltó megnyilatkozása néhány jól meglátott figurális és tájképes pasztellje és grafikai lapja.

Nem jutott el még a befejezettségig Tihanyi János Lajos sem, ám kiállított művei olyan hivatottságról tanuskodnak, melynek a jövő művészetében bizonyára fontos szerep jut osztályrészül. Grafikai alkotásai bár még nem egyéniek, artistikus értékűek, kivált tussrajzai („Holdvilág ucca“, „Ottó“). Pikturájában még nem csillan elő ilyen mértékben tehetsége.

Walderné Unger Margit vásznai-ban a tehetség és az akarat határozottan több, mint a tudás; céljainak szolgálatára jelenlegi felkészültsége elégtelen.

Székelly Miklós.